

Bijbelcafé Hilversum, 2 oktober 2019

Toen de Farizeeën Jezus vroegen wanneer het koninkrijk van God zou komen, antwoordde hij hun: ‘De komst van het koninkrijk van God laat zich niet aanwijzen, en men kan niet zeggen: “Kijk, hier is het!” of “Daar is het!” Maar weet wel: *het koninkrijk van God ligt binnen uw bereik.*’ (Lucas 17, 20-21)

Letterlijk en eigenlijk beter:

hè basilein tou theou enthos humin estin

het koninkrijk van god is (binnen) in u

Filmfragment: Charlie Chaplin, De preek van de kapper, uit: The Great Dictator, 1940.

1 **Inleiding:** De bekering van Tolstoj

Lev Tolstoj (1828-1910) was van redelijk welgestelde adel en Russisch grootgrondbezitter. Hij was erg eigenzinnig en werd een beroemd schrijver van romans. *Oorlog en Vrede* (1869) en *Anna Karenina* (1877) brachten hem een enorme status in Rusland en daarbuiten. Toch is er ook in die boeken al een kritische visie op de oorlog en de rol die de Russische elite speelt zichtbaar en Tolstoj spande zich in voor beter onderwijs. Rond zijn vijftigste kwam de graaf echter in een geweldige crisis terecht, een enorm gevecht met zichzelf. Na enkele jaren van wanhoop ontwikkelde hij zich tot een christelijke radicalist. Hij wilde voortaan geen romans meer schrijven, maar stichtelijke pamfletten waarin een soort koninkrijk van God op aarde wordt gepropageerd. Het is wonderlijk hoe iemand die zo'n sterk

gevoel voor stijl had gehad, nu ineens ontzettend moralistisch, dat wil zeggen belerend en betogend ging schrijven. Sommigen verklaarden hem voor gek, anderen raakten juist nu door ‘de profeet van Jasnaja Poljana’ (Tolstojs landgoed) geïnspireerd (o.a. tijdelijk Anton Tsjechov). In toenemende mate trok Tolstoj zich na 1880 terug op zijn landgoed en probeerde hij in eenvoud te leven. Hij idealiseerde het landleven. Hij gaf veel geld weg en ging zich net zo kleden als zijn boeren. Tolstoj wilde zich niet laten voorstaan op zijn privileges. Ilja Repin schilderde hem in 1901 in een eenvoudige kiel met zijn blote voeten op de Russische aarde, een prachtig schilderij van een romanticus. Maar zijn streven naar soberheid, vegetarisme en kuisheid lukte maar half en hij bleef daarmee worstelen. Zijn negatieve visie op het huwelijk heeft hij vorm gegeven in zijn

laatste novelle *De Kreutzer-sonate* uit 1887
(naar het muziekstuk van Beethoven).
Tolstojs vrouw Sonja, met wie hij heel
vaak ruzie maakte, maar die trouw zijn
teksten overschreef in het net, was de
zakelijke van de twee. Vlak vóór zijn dood
ontving zij alle auteursrechten, toen
Tolstojs bezittingen, om een armoedeval
voor de hele familie te voorkomen,
onderling tussen zijn echtgenote en de
kinderen werden verdeeld. Vlak vóór zijn
dood in 1910 vluchtte Tolstoj weg van
huis naar een klooster waar zijn zuster als
non verbleef. Onderweg liep hij een
longontsteking op waaraan hij is
overleden.

2 Tolstoj, *Het Koninkrijk Gods is in u*, Christus is niet van de kerk

De titel ‘Het Koninkrijk Gods is in u’ uit
1893 heeft Tolstoj uit Lucas 17,21. ‘Het
Koninkrijk God is in u’ is geen spannend

leesboek waarin je lekker weg kunt duiken, geen *Oorlog en Vrede*, geen *Anna Karenina*. Het is geen meeslepende literatuur, en nogal tijdgebonden in de voorbeeldenkeuze. Voorzover ik weet is het boek nooit in het Nederlands vertaald. Maar het is wel een vlammend en nog altijd actueel pamflet, misschien qua radicale oproep en rebelse houding nog het best te vergelijken met *Het Communistisch Manifest* (1848) van Marx en Engels. De maatschappelijke verhoudingen worden zonder reserve onder kritiek gesteld en aangeklaagd. Centraal staat daarbij de verhouding kerk-staat. Het boek werd in het Rusland van 1893 natuurlijk meteen verboden. Pas in 1861 schafte tsaar Alexander II de lijfeigenschap af. Maar in de tijd dat Tolstoj zijn pamflet schreef was er nog maar weinig veranderd en vele straatarme boeren en een opkomend

arbeidersproletariaat konden geen kant op.

De armoede was groot en tsaar Alexander III schroefde hervormingen van zijn vader Alexander II terug, omdat hij enorm was geschrokken van diens gewelddadige dood ten gevolge van een aanslag in 1881.

Volledig in de lijn van de Romeinse keizer Constantijn, die begin 4^e eeuw het christendom omarmde, symboliseert de tweekoppige adelaar de onverbreekelijke band tussen kerk en staat. Na de val van het staatscommunisme rond 1990 is deze twee-eenheid in ere hersteld.

Het grote verschil tussen Tolstoj enerzijds en bijna generatiegenoten Marx en Engels anderzijds is dat Tolstoj principieel pacifist is en dus iedere vorm van geweld afwijst. Zijn centrale bijbeltekst in dit verband is Matteüs 5,39:

En ik [Jezus] zeg jullie je niet te
verzetten tegen wie kwaad doet,
maar wie je op de rechterwang slaat,
ook de linkerwang toe te keren.

Het enige echte verzet tegen het kwaad, is
volgens Tolstoj het principieel afzweren
van geweld als middel (*Kingdom of God is
within You*, 22). Fundamenteel en
systematisch heeft de kerk, volgens
Tolstoj, geweigerd dit radicale Jezuswoord
ter harte te nemen. Sterker nog, de hele
kerk is als instituut, volgens hem, één
grote geslaagde onderneming om de
radicale boodschap van Jezus zelf in dit
opzicht onschadelijk te maken. Door een
alliantie aan te gaan met de macht van de
staat, ten tijde van keizer Constantijn,
begin vierde eeuw, heeft de kerk haar Heer
verloochend. Als organisatie is de kerk een
legitimatie van de wereldlijke macht
geworden, die zich systematisch van

geweld bedient. Tolstoj staat in zijn radicaal afwijzende visie op de machtskerk lijnrecht tegenover kerkvaders als Cyrillus van Alexandrië (375-444), die juist exclusief aan de kerk de bewarende rol van de erfenis van Christus toekende. De Rooms-katholieke kerk kent nog altijd het hoogste gezag toe aan de kerk zelf, ook wanneer het gaat om de interpretatie van de bijbel. Het dogma *Extra ecclesiam nulla salus*, ‘buiten de kerk geen heil’ werd aangehangen door verschillende grote namen in de kerkgeschiedenis, zoals Ignatius van Antiochië, Ireneüs van Lyon en Clemens van Alexandrië, en werd vastgelegd door Cyprianus van Carthago (210-258 na Chr.) in zijn boek *De unitate ecclesiae*, 6. (Dit i.t.t. de reformatie waar in theorie het hoogste gezag aan de Schrift zelf wordt toegeschreven.)

De kerk ging er na 300 na Chr. toe over
gewelddadige vormen van macht te
legitimeren, zoals zichtbaar werd bij
keizer Constantijn aan het begin van de 4^e
eeuw die zijn vijand versloeg met het
kruis als zegeteken.¹ Of denk aan hoe het is
gegaan, later in het Byzantijnse Rijk, of
tijdens de kettervervolgingen en de
kruistochten in de middeleeuwen, de
godsdienstoorlogen in de 16^e en 17^e eeuw,
de onderdrukking van de Russische
boeren door de tsaar en de adel enzovoort,
tot in onze tijd. Tolstoj die zelf van adel
was, walgde daarvan. Hij beschouwde het
aandikken van allerlei wonderen als de
manier waarop de kerk zich een
bovennatuurlijke macht toe-eigende met
het doel om de bovenlaag van de
samenleving te helpen om gewone mensen
te onderdrukken. Misschien kent u die
opmerking van een adellijke dame in

---

¹ Slag bij de Milvische Brug, 312 na Chr., waaraan het verhaal van het visioen verbonden is: *In hoc signo vincis*, in dit teken zult gij overwinnen.

Frankrijk in de tijd voorafgaande aan de Franse Revolutie, die hoorde dat Voltaire had gezegd dat God niet bestond en reageerde: ‘Laat het personeel het niet horen.’

Tolstoj was ervan overtuigd dat de ware betekenis van het evangelie van Jezus voor de gelovigen door de kerk opzettelijk verborgen werd gehouden, en voor ongelovigen in zijn tijd verborgen bleef door de arrogantie van de opkomende wetenschap.² Opzettelijk verpakte de kerk het evangelie in rituelen en voor gewone mensen onbegrijpelijke dogmatiek, waardoor de woorden van Jezus ‘onschadelijk’ werden voor de positie van de machtigen en de rijken.³ De Russische kerk nam Tolstoj zijn bijdragen niet in

---

² Tolstoj, Ibidem, 58.

³ Tolstoj, Ibidem, 88-89. Hij is erg negatief over het Credo als een verstening van levend geloof.

dank af en excommuniceerde hem in
1901. Daar lag hij niet wakker van.

Staatsmacht is voor Tolstoj een voorbeeld
van een dominante machtsstructuur
gericht op het behoud van de status quo in
het belang van de bezitters. Een ooit
beroemd Nederlands dichter uit dit tijd
formuleerde het heel prangend zo: ‘Wie is
in het bezit, die woont in het recht.’⁴Zo is
de godsdienst aangepast en onschadelijk
gemaakt in dienst van de machthebbers.
Anarchisme ondermijnt het onrecht in
deze structuren, maar moet zich niet van
hetzelfde geweld gaan bedienen als de
staat. De boodschap van Jezus was gericht
op verandering. Dit wil Tolstoj opnieuw
ontdekken. Hij is voor velen een
inspiratiebron geweest, onder andere
Mahatma Gandhi en Charlie Chaplin.

---

⁴ J.H. Leopold.

3 M.K. Gandhi: ahimsa en

satyagraha

Tallose voorvechters van geweldloosheid hebben zich door het boek van Tolstoj laten inspireren. De bekendste kennen we allemaal. Dat was de Hindu Mohandas K. Gandhi (1869-1948). Hij las het boek in de jaren 1890 en schreef in zijn autobiografie:

Tolstoy's *The Kingdom of God is Within You* overwhelmed me. It left an abiding impression on me. Before the independent thinking, profound morality, and truthfulness of this book, all the books given to me by ... seemed to pale into insignificance.⁵

De radicale Jezusopvatting zoals je die bij Tolstoj vindt, sprak Gandhi zeer aan. Dit

---

⁵ Gandhi, M.K., *An Autobiography or the Story of my Experiments with Truth* (1927-1929), Harmondsworth 1987, 93 en 136.

was een hele andere Jezus dan die er in de kerk gepreikt werd en waar zijn christelijke vrienden van spraken. Mede door Tolstoj raakte Gandhi diep onder de indruk van de Bergrede. Gandhi's latere actiegerichte ideeën over het je in een bepaalde strijd voor gerechtigheid vasthouden aan de waarheid zelf (*satyagraha*) en principieel niet doden (*ahimsa*), die ook gevonden worden in het oude hindoeïsme, zijn er diepgaand door beïnvloed. Gandhi wilde dat de strijd voor het zelfbestuur van India er niet een zou zijn van Indisch nationalisme tegenover het Britse Rijk, maar van zelfbeheersing, geweldloosheid en waardigheid.

De *Bhagavad Gita* is een episch-poëtisch wijsheidsboek uit het hindoeïsme, geschreven in Sanskriet, dat zich verhoudt zich tot het geheel van *Bhagavatam* teksten / Mahabharata,

zoals de Bergrede zich verhoudt tot het geheel van de Bijbel. Het is een ethisch religieuze beschouwing, die de vorm heeft van de dialoog tussen een held, Arjuna, die ten strijde wil trekken in een grote veldslag tegen een vijand die hij wil zien als het kwaad. Dat lukt niet, omdat hij bij het optrekken in de gelederen van de vijandelijke legers familie en vrienden ontwaart. Maar de god Krisjna, die tot hem spreekt in de gedaante van de wagenman, spreekt hem aan en laat hem zien, wat het echte gevecht is dat hij moet leveren. Te midden van de chaos die de wereld kan zijn moet Arjuna zich onthechten, zijn driften loslaten en een rustpunt vinden in zichzelf. Zonder te letten op resultaten, moet hij de goede strijd strijden. De hele veldslag wordt dan een allegorie waarin het slagveld de ziel verbeeldt en in Arjuna wordt het hogere

streven van de mens zichtbaar, die
worstelt tegen het kwaad.

Arjuna:

‘Maar wat dan drijft de mens dus
aan
tegen zijn zin zelfs kwaad te doen?
Welk is die macht van ’t kwaad dat
hij niet vermag te wederstaan?’

Krishna:

‘Herken die stuwkracht in de drift,
de hartstocht van begeerte en toorn,
die òf bezoedelt òf verslindt:
deze is uw vijand hier op aard.

Alsof uw wereld werd omhuld
door mist, gelijk het vuur door rook,
een spiegelvlak door stof, gelijk
de moederschoot de vrucht omvat,

Zo wordt des wijzen kennis steeds

omsingeld door die vijand, die
in de gedaante van begeert',
is onverzadigbaar als vuur.

Zijn vesting is de ziel, de zin,
't verstand van hem dien hij belaagt,
den mens, die nog in 't lichaam
wijlt,
wiens wijsheid hij omvangen houdt.

Verdrijf het kwaad, uw vijand, dus,
die wijsheid en begrip verwoest.
Maar zorg dan eerst dat gij de heer
en meester uwer zinnen zijt.

“Sterk zijn de zinnen”, lezen wij,
doch manas (denken) rijst er boven
uit;
buddhi (geest) stijgt hoger nog,
maar d' één
die boven buddhi heerst is Hij:

Dus kennend Hem als groter dan
uw buddhi, dwing uw zelf (atman)
dóór 't Zelf,
versla de vijand, die zo sterk
in uw begeerten zich verschanst.⁶

Gandhi identificeerde zich sterk met dit
geestelijk gevecht en schreef zelf een
persoonlijke versie van de *Bhagavad Gita*.
Op basis van deze ideeën en van de
Bergrede ontwikkelde Gandhi, tijdens zijn
verblijf als advocaat van de Indische
gemeenschap in Zuid-Afrika (1894-1914)
zijn methoden van burgerlijke
ongehoorzaamheid, geweldloos lijdelijk
verzet en 'hartal'. Het laatste is de
weigering aan een staat of werkgever
diensten te verlenen of deze anderszins te
steunen. Het is niet precies te bewijzen,
maar het gedachtengoed van Tolstoj heeft

---

⁶ *Bhagavad Gita*, 3, 36-43, vertaling Guus Nooteboom,
Vught 2013, 66-69.

daarbij zeker een rol gespeeld.⁷ Andersom werd Tolstoj zelf al vroeg ook beïnvloed door oude Indische geschriften.⁸ In de latere strijd om het zelfbeschikkingsrecht van India heeft Gandhi niet alleen steeds op die ideeën teruggegrepen, maar ze ook voortdurend in de praktijk gebracht, bijv. door burgerlijke ongehoorzaamheid, zoutmarsen en hongerstakingen. Gandhi en Tolstoj correspondeerden korte tijd met elkaar aan het eind van Tolstojs leven, 1909-1910.

Christus predikte de komst van het Koninkrijk van God. Wat er kwam was de kerk. Dat was in de ogen van Tolstoj een grote tegenvaller. Sterker nog, zoals Tolstoj het zag was de oprichting van een religieus instituut precies wat Jezus niet

---

⁷ Guha, R., *Gandhi, de biografie, I, de jonge jaren*, 2014, 232-233.

⁸ Vgl. Balasubramanian, R., *The Influence of India on Leo Tolstoy and Tolstoy's Influence on India. A Study of Reciprocal Receptions*, Lewiston/Queenston 2013.

had bedoeld. Nog sterker: Tolstoj was ervan overtuigd dat juist de kerk het evangelie had tegengewerkt, ontkracht en zodanig had uitgehold dat het zijn betekenis voor de wereld geheel had verloren.

Immers, Jezus predikte geweldloosheid, in de Bergrede:

En ik zeg jullie je niet te verzetten tegen wie kwaad doet, maar wie je op de rechterwang slaat, ook de linkerwang toe te keren.⁹

De meeste mensen zijn zo gewend aan verzachtende en vergoelijkende vormen van uitleg van deze evangelietekst dat zij het niet meer horen. Maar dit gaat in dwars tegen de praktijk van alledag. En Lev Tolstoj wilde niets anders verstaan

---

⁹ Matteüs 5,39. Tolstoj, L., *Kingdom of God is within You* (1893), Project Gutenberg 2004, 19 en 51.

dan de radicale betekenis van de woorden van Jezus.

En ik zeg jullie je niet te verzetten tegen wie kwaad doet...

Met andere woorden: Jezus riep zijn volgelingen op tot geweldloosheid in de radicale betekenis. Geen verzet, geen aanwending van geweld, zelfs niet tegen de boosdoeners van deze wereld.

Dat was een hele praktische boodschap die alleen maar bij jezelf kon beginnen. Zou Jezus dat echt zo zwartwit hebben bedoeld? Wie de evangeliën goed leest, wordt daarin op veel plaatsen bevestigd. Zeker, ook dit is waar: toen heilige verontwaardiging Jezus aangreep pakte hij een zweep en joeg hij de geldwisselaars de tempel uit. Maar die boosheid was door verlangen naar vrede gedreven. Denk aan

de Zaligsprekingen en de rest van de Bergrede.¹⁰ ‘Gelukkig de vreedstichters, want zij zullen kinderen van God genoemd worden.’ Denk aan de wijze waarop Jezus de leerlingen uitzond zonder geld of reservekleding, maar met alleen de vredegroet ‘gewapend’.¹¹ Denk aan de wijze waarop Jezus zichzelf gevangen liet nemen in de Hof van Getsemane en sprak tot zijn leerlingen: ‘Steek je zwaard terug op zijn plaats. Want wie naar het zwaard grijpt, zal door het zwaard omkomen.’¹²

4 Charlie Chaplin, The Great

Dictator (1940)

Hoe komt de filmkomeek Charlie Chaplin (1889-1977) erbij om in het vlammend betoog dat hij houdt, als Joodse kapper door persoonsverwisseling verdwaald op het podium van een ‘nazi-partijdag’, te

---

¹⁰ Matteüs 5-7.

¹¹ Matteüs 10, 9-15.

¹² Matteüs 26,52.

citeren uit de bijbel? ‘Kapper Chaplin’
citeert Lucas 17,21, waar Jezus zegt: ‘Het
koninkrijk Gods is binnen in u.’¹³ Voor
Chaplin is de uitleg van de woorden van
Jezus door Tolstoj fundamenteel. Het is
ten diepste een anarchistische strategie,
die Tolstoj deelde met de anarchist Peter
Kropotkin (1842-1921) en waardoor ook
de taalfilosoof Jacques Derrida
(1930-2004) is beïnvloed in zijn filosofie
van het afbreken van taal
(deconstructionisme).¹⁴

Op een unieke manier, melodramatisch en
romantisch, maar ook aandoenlijk en
oprecht, verwerkt Chaplin de boodschap

---

¹³ Verkeerd vertaald in de NBV 2004: ‘Het koninkrijk van
God ligt binnen uw bereik.’ Vgl. Romeinen 10, 8-10. Het
gaat om je hart.

¹⁴ Menna El Dawi Zein, *A Philosophy of Rebellion:
Anarchism in Literature and Film*, dissertatie, Cairo 2016,
6, 36 en 38. [http://dar.aucegypt.edu/bitstream/handle/
10526/4786/Menna%20Zein%20-
%20A%20Philosophy%20of%20Rebellion%20-
%20Anarchism%20in%20Literature%20and%20Film.pdf?
sequence=2](http://dar.aucegypt.edu/bitstream/handle/10526/4786/Menna%20Zein%20-%20A%20Philosophy%20of%20Rebellion%20-%20Anarchism%20in%20Literature%20and%20Film.pdf?sequence=2)
Vgl. Tolstoj, L., ‘On Anarchy: From the Private
Manuscripts’ in: *Pamphlets Translated from the Russian*,
1900, 22-28 en Tolstoj, L., *Religion as a New Theory of
Life*, New York 1894.

van Tolstoj in de film *The Great Dictator* uit 1940. Kijkers die misschien van Chaplin alleen grappen verwachtten, vonden het maar een saai en moralistisch stukje. Dat was misschien waar geweest als er geen diepgravende kern in zat. Maar voor Chaplin was dit toespraakje de essentie van de film, waarbij hij heus wel begreep dat zijn preek iets tragisch had en volstrekte machteloosheid verbeeldde bij het uitbreken van de oorlog. Een volstrekt onschuldige en geweldloze kapper staat door een misverstand plotseling in de schoenen van een Hitler. Maar het is de Joodse kapper, en niet allerlei kerkelijke of politieke figuren, die het evangelie verkondigt als een appèl om elkaar als mensen te aanvaarden en te helpen. ‘Uitvindingen als de radio en het vliegtuig hebben ons dichterbij elkaar gebracht. Maar wij denken teveel en we voelen te weinig,’ zegt kapper Chaplin in 1940. Wij

kunnen daar het internet met al z'n massa en sociale media aan toevoegen. Dat zou een zegen kunnen zijn. Maar daardoor komen we ook sneller in botsing, als we het niet leren ons verstand op de goede manier te gebruiken. Mensen zijn geen machines. Dus de kapper roept hen op dramatische wijze op zich ook niet als machines te laten behandelen en commanderen. Hij pleit voor zelfstandig denken en het nemen van verantwoordelijkheid en het niet uitschakelen van je gevoelens. Het Koninkrijk van God is niet iets dat door mensen wordt bedacht of gefabriceerd, laat staan met geweld wordt afgedwongen. Het is in de mens. Echter niet in één mens, maar in allen. Het doel is om het leven vrijer en mooier te maken, als een schitterend Godgegeven avontuur. De kapper zegt:

‘In this world is room for everyone.
And the good earth is rich and can
provide for everyone.’

5 Gods macht: Overtreffende trap van geweld of liefdemacht?

Tolstoj kiest voor principieel pacifisme.¹⁵
Geheel geweldloos willen leven, is
individueel een strijd, maar wel
mogelijk.¹⁶ Je kunt daar als mens voor
kiezen. Dan ben je ook bereid wanneer het
niet anders kan te lijden onder het geweld
van een ander. Maar het is als samenleving
moeilijk vol te houden, in de eerste plaats
omwille van de slachtoffers. Je kunt
denken aan de noodzaak van de
bewapening van politie, aan strenge regels
gebonden, en toch geweld. Zonder wapens
zou de politie echter door de

---

¹⁵ Tolstoj, *The Kingdom of God is within You*, hs 1, p19:
non-resistance (Lucas 17,20) is principieel pacifisme.

¹⁶ De Quakers houden eraan vast dat vanuit individuele
inzet voor pacifisme ook de (internationale) samenleving
kan veranderen.

georganiseerde criminaliteit worden uitgelachen. Dat is waar. En toch. Geweld is altijd een noodgreep, nooit een echte oplossing. Geweld is altijd een nederlaag voor de beschaving, geweld is altijd het laatste redmiddel om slachtoffers te voorkomen. Geweld is altijd een zwakgebod. We zijn kennelijk niet in staat iemand met argumenten te overtuigen en dan moet er gedreigd worden en desnoods vallen er harde klappen of erger: er vallen doden.¹⁷

Het is de strategie van Tolstoj die Chaplin volgt. Maar ik hoor u denken. Volstrekte geweldloosheid dat is toch onmogelijk. Ik moet u gelijk geven. Ik denk aan Srebrenica in Bosnië in juli 1995.¹⁸ Als de Nederlandse soldaten van Dutchbat daar beter bewapend waren geweest en bereid

---

¹⁷ Over geweld in plaats van argumenten, zie: Tolstoj, *ibidem*, 136.

¹⁸ Vgl. Tolstoj, *ibidem*, 41 en 51.

de enclave, die vol was met ongewapende moslims, te verdedigen, waren waarschijnlijk duizenden mensenlevens gered. Met al onze goede bedoelingen waren we daar als Nederland getuige, niet van een kordaat optreden van de Verenigde Naties tegen bruto geweld, maar we waren getuige van de macht van de sterkste, de macht van het kwaad.

Fundamenteel is je antwoord op de vraag naar de macht van God. Wat bedoelt de Bijbel daar ten diepste mee? Almachtig, *omnipotens*, is een begrip uit het latijn, een uitvergroting van menselijke gewelddadige, dwingende macht. Maar ook al komen er in de bijbel gewelddadige beelden voor, is dat de boodschap omtrent de eigenschappen van God waar het in de bijbel ten diepste om gaat, of is El Sjadai, de God van de hemelse machten, tenslotte

een en al liefdemacht en wordt deze God
daar gevonden waar de liefde het wint?

Enkele stellingen

- 1 'Wie het zwaard opneemt, zal door
het zwaard vergaan.' Argumenten
horen altijd gewichtiger te zijn dan
geweld.
- 4 De oude Tolstoj was wereldvreemd,
zijn ideeën utopistisch.
- 5 Gandhi heeft gefaald. De Indiase
onafhankelijkheidsstrijd is
uitgelopen op grof geweld. De haat
tussen hindoes en moslims gaat nog
altijd door.
- 6 Charlie Chaplin probeert met humor
de nazi's te verslaan. Toch was hij
een tragische, of misschien beter,
romantische moralist.
- 7 De wereld heeft nieuwe pacifisten
nodig. Maar omwille van

slachtoffers is een politiemonopolie
ook wereldwijd op geweld nodig.
De Verenigde Naties laten deze rol
liggen.

Enkele vragen

- 1 Wat is volgens u de kern van de boodschap van Christus?
- 2 Wat vindt u van de rol van de kerk door de eeuwen heen, als het gaat om de boodschap van Jezus Christus?